

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Клео Стефанова Протохристова ,

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

професионално направление 2.1. Филология;

научна специалност Българска литература

Автор: доц. д-р **Татяна Иванова Ичевска** – ПУ „*Паисий Хилендарски*“

Тема: „**Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век**“

Със заповед № Р33-6065 от 14.12.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „**Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век**“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология; научна специалност Българска литература. Автор на дисертационния труд е доц. д-р **Татяна Иванова Ичевска**, Катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Факултет Филологически на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Представеният от доц. д-р **Татяна Иванова Ичевска** комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба по образец до Ректора за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография по европейски формат;
- протокол от предварителното обсъждане на дисертационния труд в катедрата.
- автореферат;
- списък на публикациите по темата на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- справка за спазване на специфичните изисквания на филологическия факултет;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

- копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
- диплома за образователна и научна степен „доктор” – оригинал и нотариално заверено копие;
- други материали, които удостоверяват интересите в съответната научна област;
- други документи, съобразно специфичните изисквания на ФС;
- Документ за внесена такса, съгласно Тарифата;
- Комплект документи на хартиен носител от т.1 до т. 12 – 4 броя;
- Комплект документи от т. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11 и 12 на електронен носител – 8 броя;

Дисертантката е приложила 15 броя студии по темата на дисертационния труд.

Татяна Ичевска е възпитаничка на Пловдивския университет. През 1993 г. е завършила като магистър по Българска филология и със специализация по журналистика. През 1994 г. печели конкурс за асистент по Българска литература след Първата световна война. Междувременно учи Славянска филология и през 1996 г се дипломира с магистърска степен. През 1999 г. защитава дисертация на тема „Функционално-семантични аспекти на митичното в новата българска литература“. През периода 2002-2006 г. е лектор по български език, литература и култура в Братиславския университет „Ян Амос Коменски“. През 2007 г. се хабилитира като доцент по Българска литература след Първата световна война. Води лекции по същата дисциплина и по антропология на славяните, както и магистърски курс по съвременна българска литература (от 60-те до края на 80-те години на XX век).

Доц. д-р Татяна Ичевска има многобройни участия в журита за присъждане на научните степени „доктор“ и „доктор на науките“ и академичната длъжност „професор“ в Пловдивския, Софийския и Великотърновския университет. От 2016 г. тя е научен ръководител на докторант Дора Иванова.

Може с достатъчна степен на категоричност да се заяви, че темата, на която е посветен дисертационният труд на доц. Ичевска, представя почти напълно неразработено проблемно поле в българската хуманитаристика. Ако в така формулираната констатация присъства квалификацията „почти“, то е израз на вероятно

прекомерна скрупулъозност по отношение на отделни опити в тематичния обхват на проблема, като един „голям“ докторат, защитен през 2014 г. (София Ангелова. Истории на лудостта в българската проза от Освобождението до средата на 80-те години ХХ век), и конференция, организирана от Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ („Болестта в литературата“, Бургас, 2015), които обаче няма основание да бъдат съобразени като особено значителен принос към проблематиката, производна на сложните, многообразни отношения между литература и медицина в контекста на българските културни своеобразия. В този смисъл представената за защита дисертация е необходима и навременна. Нещо повече, тя идва като отговор на същностни и назаобиколими въпроси, отнасящи се до острия дефицит на яснота относно това какви са действителните стойности на функционална ефективност, които българската литература проявява по отношение концептуализацията на различните аспекти на медицината.

Дисертационният труд включва аналитични наблюдения върху внушителен корпус от текстове, чиято представителност за българската литература, народопсихология и културна специфика са безспорни. Като стабилна може да бъде оценена и теоретическата му обезпеченост, тъй като изследването „стъпва“ върху престижни студии по темата като тези на Мишел Фуко, Гадамер и Сюзън Зонтаг, а в плана на по-обща методологически ориентири се доверява на безспорни авторитети като Лотман и Козелек. Ако в така стабилно изградения фундамент може да се забележи някаква празнота, тя е по отношение на надеждни изследвания върху сърцевинното за проекта отношение между литература и медицина, каквито засега липсват в българската хуманитаристика, но пък са налични в достатъчно количество в международния научен обмен. Бих споменала специално реферираното списание „*Literature and Medicine*“, което съществува от 1982 г. и публикува изследвания върху естетически и по-общо културни практики, отнасящи се до здравеопазването и свързаните с него проблеми. По-скоро в режима на уточнение бих отбелязала, че уместното по принцип привличане на Ницше за доизграждане на методологическия фундамент на дисертацията е недокрай съответно като ориентация, защото макар и тематично релевантни, цитираните откъси от „Веселата наука“ не отразяват най-същностния момент в разбиранията на философа за болестта, а именно пораждащата ѝ обвързаност с творческата мощ и гениалността, интерпретация на болестното, която има мощно влияние върху литературата на модернизма. Този фокус би осигурил

необходимата видимост към важен проблем в българските тематизации на болестта, какъвто е специфичната непропускливост към идентификацията на болест о гениалност.

Без да е изрично назована от дисертантката, методологията на труда ѝ е подчинена на принципите на интердисциплинарните изследвания. Тази стратегия е донякъде заявена в режима на подразбиране, тъй като при представянето плана на дисертацията за първа глава се казва, че в нея „са систематизирани водещи теоретични постановки за болестта, здравето, лечението – ключови конструкти в езика на медицината, които задават концептуалната рамка на изследването и на които в голяма степен то е методологически задължено“ (с. 7). Вече в заключението, по-скоро в режим на рекапитулация, е уточнено, че е правен „опит за отчет на синхронните и диахронните връзки между разглежданите текстове“ (с. 392), като по този начин се идентифицира спецификата на литературноисторически наглед, осъществен в дисертацията. Без да оспорвам направения избор, бих препоръчала – с оглед на евентуално по-нататъшно доразвиване на труда – ориентация към методологическия инструментариум на т. нар. „културни изследвания“ (culture studies), тъй като той ми се струва най-съответен на проблематиката, изследвана в дисертацията.

Дисертацията на доц. д-р Татяна Ичевска е амбициозно, широкомащабно изследване, за което тя е мобилизирала своите значителни, трупани през годините литературноисторически компетентности и усърдно култивираните си аналитични умения. Озаглавен „Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век“, на практика трудът се занимава основно с тематизациите на болестта изобщо и на няколко конкретни заболявания (туберкулозата, холерата, сифилиса, „любовната болест“), както и на отделни парамедицински феномени – болничните пространства, фармакологичната проблематика и хигиената. Във въведението е дадено ясно указание да целите на научното начинание – „да се опита да отговори на въпроса кога и как медицинските кодове стават значими и значещи в българската литература и по специално в прозата от Освобождението до 50-те г. на XX век“, но също е да се установи как, от друга страна, „художествената литература сама участва в изграждането на социалния образ на болестта и здравето, а и на медицинското изкуство, на лекаря в частност, като гради и руши свързаните с личността му представи“. (с. 4) Концептуално изследването се базира на идеята болестта да бъде положена в различни контексти, за да се открият техните „типични и специфични напрежения: болест – симптоми – знаци, живот – болест – смърт, болест – здраве,

нормално – патологично болест – лекари – клиники – терапии“.(с. 4) Следвайки така зададената програма, дисертацията проследява динамично променящите се тематизации на болестта в българската литература през избрания исторически период, за да предложи хипотези за своеобразието на отделните ѝ конкретизации. Изводите от конкретните наблюдения и анализи са систематизирани и изведени като типологична характеристика на българското литературно представяне на медицинската проблематика – важната роля, присвоена на фигурата на лекаря с различните му превъплъщения, приоритетният фокус върху туберкулозата с мъжките и женските ѝ конкретизации, отвъд които тя се рационализира като „друга форма на съществуване, която настойчиво подлага на проблематизиране утвърдени нравствени и естетически представи и категории“ (с. 396), двойката „социални и духовна криза – болест“, интерпретацията на сифилиса като метафора, означаваща катастрофичния разпад на онтологични и епистемологични опори, сдвояването на любов и война в „любовната болест“ и амбивалентното българско отношение към хигиената.

Предложената за защита дисертация има несъмнени достойнства. Като най-силно се налага впечатлението за огромния емпиричен материал, подложен на аналитични наблюдения, който по подразбиране е само подбрана част от още по-мощен брой текстове, които е трябвало да бъдат прощудирани. Нещо повече, научното дирене е обхванало различни области като фолклор, старобългарска и възрожденска литература, античното наследство, западноевропейска култура, за обследването на които са необходими специализирани компетентности. Подобно разширяване обхвата на изследване крие и рискове, защото подборът на факти, върху които да бъде фокусирано вниманието, става не само по-труден, но е и лесно да бъде оспорен. Вярвам, че дисертацията би спечелила от едно по-ясно уговаряне на критериите, в съответствие с които определени текстове са предпочетени пред други. При тематичните изследвания този момент е много важен. Но като цяло трябва да се подчертае, че изследователското усърдие, демонстрирано от Татяна Ичевска, е само по себе си атестат за висок професионализъм.

Друго респектиращо достойнство на труда са демонстрираните в него аналитична чувствителност и интерпретативна изобретателност. Прочитите на един или друг текст са богато нюансирани, идентифицирани са релевантните контекстуални рамки и самите контекстуализации са убедителни и проясняващи, съдържателните акценти в интерпретацията са ефектно артикулирани и запомнящи се. Като особено сполучени могат да бъдат откритите частите, посветени на Йовковите военни разкази, на

романа на Константин Петканов „Морава звезда кървава“ и на повестта „Мъничък свят“ на Георги Райчев. С увлекателност и висока ефективност на внушението се отличава главата, проблематизираща тематизациите на туберкулозата и особено частта, фокусирана върху болната от туберкулоза жена.

Изводите, направени в хода на аналитичните процедури и изведени в заключението на дисертацията, са значими, формулирани са точно и ясно и валидността им в контекста на българската литература е неопровержима. Особено важна е защитената теза, че „по време на война, така и в моменти на идеологическо напрежение или на преход от един тип съществуване към друг (например от патриархалността към модерността) болестта и боледуването започват да напускат полето на медицината и навлизат в територията на социологията и политиката“. (с. 396) От позицията си на компаративист обаче не мога да пренебрегна усещането, че поне в отделни случаи разширяването на контекста е повече от желателно. Защото е важно да се уточни, че метафоризацията, в резултат на която българската литература утвърждава идентичността на болест и война, е общо място поне за европейските литератури. От допълнителна перспектива се нуждае и обследването на литературните образи на туберкулозата, защото българските конкретизации са в сложна съотнесимост със западноевропейските им съответствия – от една страна верни на стабилизираните като парадигмални версии, от друга рязко отклоняващи се по отношение на възможните производни сюжети.

Подчертавам, че подобни допълнителни претенции към научната безупречност на дисертацията са предявени от една по неизбежност извънпоставена позиция, в която е ситуирана гледната точка на рецензента, и те логично биха обслужвали различни, чужди на собствената ѝ логика и поради това далеч не неоспорими виждания, в конкретния случай рожба на изкушеност от компаративистични интерпретативни стратегии. Отвъд тази си предпоставеност, предложените съобразявания са оправдани най-вече с оглед на евентуална бъдеща самостоятелна публикация на труда като монография, както и от желанието за научен диалог.

Налице са обаче и други недоглеждания или недонаправености, които се отнасят до собствената логика на труда. Трудно защитим е, например, изборът да бъде игнориран проблемът за тематизирането на чумата. Аргументът, че дисертацията вече е проучвала темата от друг ракурс в предходно изследване е несъстоятелен. Пак така от недостиг на убедителност страда заявката, че извън обсега на труда ще бъде оставена

темата за лудостта. Още повече, че и чумата, и лудостта се оказват коментирани, при това в с констатация за характерно сдвояване на двете болести, което, ако една внимателна проверка установи, че е „произведено в България“, би могло да набави ценен извод за специфичното в българското литературно боравене с медицинските кодове. Независимо от това, че в българското литературознание съществуват изследвания върху интерпретациите на лудостта, то все пак проявява относителна резистентност към темата, което също е интересен проблем при наличието на достатъчно развита авторефлексия. Факт е, че все още липсва сериозно обяснение за своеобразията на „лудостта по български“. Но по-жалко е, вече с оглед на чумата, че е пропусната чудесната възможност да бъде направено наблюдение върху симптоматичното изместване при Йовков спрямо парадигмалния „пир по време на чума“ – защото когато в „През чумавото“ пирът се конкретизира като сватба, решение, което трябва да се чете в контекста на коментирания в дисертацията разказ на Йовков „Надежди“, където отмененият модел е пряко цитиран, при това в образцовата му Бокачова версия с атрибутивните „флорентински дами и кавалери“. (с. 180)

В известна неловкост стои дисертацията и спрямо заявената си цел да установи „кога и как медицинските кодове стават значими и значещи в българската литература“. (с. 4) С уговорката, че кодовете не могат „да станат значещи“, защото веднъж конституирани, те обслужват означаването, ще обърна внимание на друга, недокрай оползотворената идея да бъдат отчетени „синхронните и диахронните връзки между разглежданите текстове“ (с. 392) Тъкмо с помощта на синхронните струпвания би могло с добра степен на прецизност да се определи въпросното „кога“. Колкото до компонента „как“, на помощ е необходимо да бъде привлечен опитът на културните изследвания, където е установено, че на определен етап един или друг феномен може да придобие „свръхзначения“, незадължително съответни на основните, а често и произволни. За този процес, наречен индексикализация, важен фактор е литературата, както и другите естетически практики. Като пример ще посоча превръщането на дългата коса в идентификационен маркер и идеологема на хипи поколението през 1960-те не без помощта на мюзикъла „Коса“ и филма на Милош Форман, както и решително изместване на очилата от сферата на оптиката в областта на социализиращите практики, осъществилото се няколко десетилетия по-рано в рамките на по-малко от двайсет години, за което отново непренебрежима роля изиграват литературата и киното.

Пак като препоръка бих обърнала внимание и на недогледаната възможност да бъде рационализирано интересното инструментализиране на болестта в конфликта „млади“ – „стари“, активизиран в българската литература от началото на ХХ век, който, макар и донякъде унаследен от традицията на европейския романтизъм, се явява в една или друга степен автохтонен в своята предпоставеност от конкретни паралитературни обстоятелства.

Независимо от отделни несполуки, като цяло дисертацията на доц. Татяна Ичевска е успешно научно начинание. Кредити тя набира и от обстоятелството, че представлява първото цялостно изследване върху медицинските кодове в българската литература. С подбора на материала, изработването на алгоритъм за аналитичните процедури и значимостта на изводите трудът запълва осезателна празнина в българското литературознание. В цялостния си обем, както и с отделни свои части той може да бъде използван успешно в академичното преподаване на българска литература.

Към документацията по процедурата са приложени 15 публикации по дисертационната тема. Определящата част от тях са били представени на национални научни форуми, а три - на международни конференции (в Сегед, Будапеща и Одрин). Публикациите са направени в престижни академични издания, част от тях са значителни по обем и имат характер на студии. Големият времеви диапазон на публикациите (първата е от далечната 2002 година, а най-новата от 2017-а) свидетелства за дългия работен процес, през който дисертационният труд е преминал, а внушителният им брой е гаранция за добрата му публичност.

Дисертационният труд на доц. Ичевска има характер на самостоятелно изследване и е резултат единствено от личните ѝ усилия и идеи. Доколкото избраната тема предполага използването на постановки от няколко избрани труда (на Фуко, Сюзан Зонтаг, Козелек), както и на понятия и аргументи от други, като Гадамер и Дерида, референциите към въпросните източници са означени с впечатляваща добросъвестност, при което става очевидно, че степента на задълженост е незначителна спрямо собствените търсения и постижения.

Приложеният към документацията по процедурата ръкопис на автореферата на дисертацията отговаря напълно на нормативните изисквания. Той съдържа ясно, точно и подробно описание на целите, методологията, структурата, основните съдържателни компоненти на изследването и изводите, направени в резултат от него. Акуратно са представени и научните приноси на труда, приложена е справка за публикациите на

авторката по дисертационната тема. Постигната е желаната адекватност на автореферата спрямо текста на дисертацията и научните постижения на труда.

Познавам доц. д-р Татяна Ичевска от самото начало на филологическата ѝ специализация, като студентка по Българска филология. Още оттогава се формира представата ми за нейните най-отличителни характеристики – безупречна дисциплина и самовзискателност. Впоследствие имах щастливата възможност да наблюдавам, вече като колега, професионалното и личностното ѝ развитие, което затвърди нейните най-положителни черти, за да прибави към тях и други ценни качества като забележително трудолюбие, целенасоченост и отговорност. Особено респектиращо е утвърждаването ѝ като преподавател, признат от колегията, уважаван и обичан от студентите. Важен момент от академичното ѝ присъствие е активната ѝ ангажираност с различни инициативи. Уместно е да бъдат откроени заслугите ѝ като основен организатор на националните студентски научни четения, за които вече дълги години работи всеотдайно.

В заключение, дисертационният труд на доц. д-р Татяна Ичевска съдържа оригинални научни резултати и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати удовлетворяват напълно специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

За финал ще обобщя – респектиращият обхват на проучения материал, значимостта на изследваните проблеми, обемът на извършената работа и многообразието на идеите легитимират аспирациите на дисертацията, представена от доц. д-р Татяна Ичевска за присъждане на научната степен „доктор на науките“. Това им дава основание да дам своята **положителна оценка** и да предложа на почитаемото научно жури да **присъди научната степен ‘доктор на науките’** на **доц. д-р Татяна Иванова Ичевска в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филологии (Българска литература).**

14 февруари 2018 г.

Рецензент:

проф. дфн Клео Протохристова

